

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	От регионалното към националното – минало, настояще, бъдеще From the regional to the national – past, present, future
Том / година Volume / year	III / 2024
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Северина Славова Severina Slavova
Институция Affiliation	Регионален исторически музей – София Regional History Museum – Sofia
Заглавие Title	ПРИНОСЪТ НА ИВАН КИСЬОВ ЗА РАЗВИТИЕ НА МУЗЕЙНОТО ДЕЛО В БЪЛГАРИЯ (1956– 1987) IVAN KISIOV'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF MUSEUM WORK IN BULGARIA (1956– 1987)
Страници Pages	392–413
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-3-392/

ПРИНОСЪТ НА ИВАН КИСЬОВ ЗА РАЗВИТИЕ НА МУЗЕЙНОТО ДЕЛО В БЪЛГАРИЯ (1956– 1987)

Северина Славова

Регионален исторически музей – София

Резюме: Иван Дочев Кисьов е български деец, ръководител на Дирекция „Музеи“ към Министерство на културата в продължение на десетилетия. През периода на неговото управление са извършени редица законови и подзаконови промени, които поставят началото на нови реформи за развитие и осъвременяване на музеите в България.

В настоящето представяне ще посоча акценти от разширяването на музейната мрежа в страната. Ще направя обобщен преглед на превръщането на музеите в основни културни центрове през втората половина на XX в.

Ключови думи: музеи, музейни дейци, социализъм, законодателство, културно-историческо наследство.

Настоящото изследване има за цел да представи дейността на Иван Кисьов и неговият принос за разширяване, осъвременяване и цялостното развитие на музейното дело в България. Като водеща фигура в Дирекция „Музеи“, част от екипа в Министерство на културата (Комитет за изкуство и култура) Кисьов има водеща роля за извършените промени. Ще използвам материали от личния му архив¹, както и публикувани статии, заповеди, доклади и други нормативни документи.

В основната част на настоящето представяне ще разгледам няколко ключови статии от Ив. Кисьов, публикувани в различни печатни издания – неговият поглед, неговите размисли над ситуации, оказващи пряко въздействие на отделни ведомства, както и на цялостни промени в музейната мрежа. В много от случаите, препоръките му днес са реалност и съвременните музеи ползват позитивите от неговия труд.

¹ ДА-Ловеч, „Кисьов, Иван Дочев“, фонд 1396, оп. 2, а. е 154.

За да очертая реалното състояние на музейната мрежа до средата на XX в., представям първата проверка извършена в периода 1957 – 58 г. от Министерство на културата на музеите в страната по списък. В своите спомени Иван Кисьов, обръща внимание на статистическите данни за музеите – 98 (през 1957 г.). Документите от 1939 г. (годината на избухването на Втората световна война) показват, че броят на музеите в България е бил 83. Работната група извършваща проверката констатира, че в посочената бройка, през 1939 г., са включени музеи и музейни сбирки, повечето от които не са получавали държавна субсидия. Установено е, че ведомствата, който до 1944 г. са на пълна държавна издръжка са едва 13².

В периода 1954– 1989 г., развитието на музейното дело у нас бележи подъем – разширение и разгръщане на музейната мрежа. Според Ив. Кисьов *„настъпванова ера в българската култура“*, като оформя нов мироглед и широкообхватно схващане за институцията „музей“. Кисьов коментира, че разбирането излиза от рамките на учреждение за издирване, съхранение и показ на предмети от миналото. Той подчертава, че след извършените промени в музейната структура, ведомствата се превръщат в културен център, място за беседи и конференции на научна тематика, инструмент за популяризиране на историческите факти и разбира се, е средство за обучение и възпитание в характерните за времето политически устои.

Тук неизбежно трябва да спомена политическата обремененост, която оказва голям натиск във всички аспекти на човешкия живот. Широката пропагандна дейност, с която основно са били ангажирани музеите, дава тласък за тези революционни за времето си промени у нас. Развитието във всяка една област на изкуството, културата, знанието и икономиката е строго контролирано и цензурирано от народната власт с поставени рамки без възможност за разчупване на стереотипа.

В разглеждания период музейната мрежа се разширява, вече съществуващи отдели във ведомствата се осъвременяват, обособяват се нови звена, повишава се квалификацията на музейните специалисти и представяната беседа. Построени са сгради за музеи, други са реконструирани и пригодени за такива, като е създадена възможност за пълноценно извършване на музейните дейности. Музейното обзавеждане (оборудване) също е ново и модерно за времето си.

² Кисьов, Ив., „Аз работих за музеите при девет министри 1956 – 1987 г.“, изд. „Моливчето“ ООД, София, 2008 г., с. 13.

В края на 80-те години на XX в. В почти всички населени места са създадени музеи, които са профилирани и представят всички дялове от науката, обществения и икономически живот. Основна брънка за изпълнението на тази мисия е екип от специалисти, които работят в синхрон, но фигурата която ги обединява и се откроява е техния ръководител.

Роден на 14.04.1926 г. в троянското село Белиш, Иван Дочев Кисъов е част от многодетно, средно заможено семейство. Завършва основното си образование в родното си село, но поради липса на средства прекъсва за известен период от време обучението си. От 1941 г. работи при свой роднина, като чирак и калфа по фотография в гр. Троян, едновременно с обучението във Вечерното занаятчийско училище в града, което завършва с отличен успех през 1945 г. Взима дейно участие в антифашистките борби, като подпомага местните партизани. През 1943 г. става член на „Работническия младежки съюз“ (РМС), през 1945 г. е отговорник по ремсова линия на петите класове в гимназията, а следващата 1946 г. е избран за председател на околийското ръководство на „Единен младежки общоученически съюз“ (ЕМОС³). Последователно бива избран за член на революционната комисия на Окръжния комитет на РМС в гр. Троян. От IV до VIII клас е частен ученик в гимназията, а останалите класове до завършването на средното си образование е редовен ученик и завършва успешно през 1948 г.

Без колебание кандидатства в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, специалност история. По време на следването си, две поредни учебни години (III и IV) е председател на кръжока по история на СССР с ръководител доц. Марин Михов. Успешно се дипломира през 1952 г. и поради недостиг на преподавателски места, през 1954 г. постъпва на работа като инструктор в Централен комитет на Съюз на народната младеж (ЦК на СНМ), отдел „Средношколска младеж“. Същата година свива своето семейно гнездо с Лиляна С. Шейтанова, с която създават и отглеждат две деца – Дочка и Чавдар.

В ЦК на СНМ работи до април 1956 г., когато е назначен на работа в Методическия кабинет към Музея за революционното движение в България, като методист към тогавашното Министерство на културата. Разпределен да отговаря за музеите и отделите „Социалистическо строителство“ и за културно – просветната работа.

³ Антифашистка организация на младежта в България (1945– 1947 г.)

Първата задача, която му е възложена е подготовката на проектопостановление за създаване на Национален политехнически музей. Изготвянето му отнема почти шест месеца, поради необходимост от сгласуване с различни ведомства. В края на 1956 г. Ив. Кисъв завършва проектопостановлението, то е внесено в Министерски съвет (М. С.), като в първото полугодие на следващата година е пуснато Разпореждане № 486 на М. С. по доклад № М – 17 от 15. III. 1957 г., за създаване на политехнически музей у нас, подписано от Вълко Червенков, тогавашен министър на просветата и културата и зам. председател на М. С.⁴. Музея има мисията да събира веществени предмети от техническото развитие на България, да ги експонира и популяризира пред широката общественост.

През 1957 г. е преназначен в старши методист в отдел „Изобразително изкуство, музеи и галерии“ на Министерството, същата година ведомството е обединено с Министерство на просветата и именувано Министерство на просветата и културата.

На 1 март 1961 г. Кисъв заема длъжността началник на отдел „Музеи“. След две години министерството отново е разделено, този път на Министерство на народната просвета и Комитет за изкуство и култура (КИК), в който той е преназначен на същата длъжност. През 1977 г. заема длъжността директор на Дирекция „Музей, галерии и археологически проучвания“ в КИК до пенсионирането си през 1987 г.

Назначен е за заместник редактор на списание „Музеи и паметници на културата“, което излиза в продължение на почти 30 г. В самото начало изданието е бюлетин към КИК, в последствие се превръща в своеобразна трибуна на музейните работници, огледало на най-добрият музеен опит у нас и в чужбина.

От постъпване в Министерство на културата, след това в КИК, Иван Кисъв активно участва в управленските партийни структури на Комитета за изкуство и култура. Още с встъпването в длъжност е избран за член на Първичната партийна организация (ППО) към КИК в последствие председател на Профкомитета при управление „Изкуство и културно-просветни учреждения“⁵, както и член на учредения партиен комитет до 1962 г. През 1967 г. е избран за профпредседател на КИК и член на Партийното бюро (ПБ). От 1971 г. до 1986 е член на Централния съвет

⁴ ЦДА, фонд 136, оп. 2, а. е. 472, л. 1.

⁵ Записано в автобиографиите, като: Управление „Изкуство и културно-просветни учреждения“, в. **Кисъв, Ив.**, „Аз работих за музеите при девет министри 1956– 1987 г.“, „Моливчето“ ООД, София, изд. 2008 г., с. 11, споменато като: Управление „Изкуство и културно-просветни институти“

на Българското историческо дружество, до 1976 г. участва в Републиканската идеологическа комисия към Съюза на автомобилистите.

* * *

Като началник на Дирекция „Музеи“ Иван Кисьов дейно участва в разработването на всички законови и подзаконови актове за опазване на паметниците на културата и регламентиране музейните дейности.

За да проследя реформите пряко касаещи музеите и музейното дело, ще направя преглед на нормативните промени още от първите години на управление на народната власт.

Тъй като няма как да избегна структурата на държавния социализъм и пропагандната дейност на музеите, наложена от управляващите, ще се спра на началните стъпки за политическата им обремененост.

Едно от първите постановления, които са приети още през 1947 г. от Националния съвет на Отечествения фронт е № 17 от 28.05, *„с което препоръчва на отечественофронтовските комитети и органи по места да събират материали за борбите на народа против фашизма“*⁶. Последват още промени с тази насоченост и през 1949 г. те са завършени от Народното събрание, което приема Закон за събиране на материали за съпротивителното движение в България⁷, който легализира и остойностява вещи на дейци участвали в антифашистките борби.

В следващите десетилетия постепенно започва обновяването на нормативната уредба за осъвременяване на методите по опазване на културно-историческото наследство и развитието на музейното дело в България. Реформите в законодателството са положени с така важното Постановление 1608 на Министерски съвет от декември 1951 г., подготвено от сектора за музеите и паметниците на културата в тогавашния Комитет за наука, изкуство и култура (КНИК)⁸. Документът обогатява и осъвременява Закона за старините от 1911 г. В него терминът „старини“ е заменен с „паметници на културата“, като е допълнена вече утвърдената дефиниция. Заложена е цялата строгост за опазване на архитектурни и археологически паметници, както и шедьоври на изобразителното изкуство. За ефективността на настоящето По-

⁶ Кисьов, Ив., „Музейното дело в България 1945 – 1990 г. Документална хроника“, София, 2004 г., с. 11.

⁷ Пак там.

⁸ ДВ, бр. 7 от 22.01.1952 г.

становление е създаден е специален Съвет за опазване паметниците на културата, част от Комитет за изкуство и култура (КНИК). Паметниците на културата, частна или държавна собственост задължително трябва да са вписани в държавния регистър и са под строгия надзор на КНИК, пряко подчинен на М. С. Глава III от Постановлението отделя специално място за *„Запазване на музейното имущество“*, в нея музеите са категоризирани на централни, музеи с местно значение, музеи със специално предназначение (мемориални и ведомствени). Регламентирани са изискванията за съществуващите музейни колекции, като притежателите им се задължават да ги направят обществено достояние *„по всички възможни начини – каталози, брошури, пътеводители, картички и др.“* За идейно – методическото ръководство и надзор на всички музеи, художествени галерии, къщи музеи и музейни сбирки отговорност е възложена на КНИК.

За лесното прилагане на Постановление 1608, през 1952 г. е разработена подробна Инструкция за привеждане в известност, регистрация и опазване на паметниците на културата. В нея са вписани пълни дефиниции за движими, недвижими, етнографски и художествени паметници на културата, тяхното привеждане в известност и регистрация със съответните нормативни документи. Чрез инструкцията са въведени редица новости, като фундамент за развитието на музейното дело у нас. Нововъведение е точният регламент за визията и начинът на попълване на инвентарните книги в музеите, което допринася за улесняването на инвентаризациите на музейните фондове.

Динамичните нови изисквания за осъвременяване на музеите, налагат в началото на 1958 г. изготвяне на нормативен документ, който да отговаря на новите социално-културни и обществени промени. Проектопостановлението е изготвено съвместно експерти на отдел „Музеи“ и на НИПК и внесено в М. С., който го приема като Постановление № 165 от 05 август 1958 г. за опазване паметниците на културата и развитието на музейното дело у нас⁹, което отменя предходното Постановление 1608 от 1951 г.

То допълва дефиницията „паметници на културата“ – *„за паметници на културата се обявяват забележителни произведения на науката, техниката, архитектурата, приложните и изобразителните изкуства, историческите места, сградите и предметите, които документират историческото развитие на обществото и на неговата материална и духовна култура. Характерни природни образувания с изключителна красота се обявяват*

⁹ ДВ, бр. 68 от 26.08.1958 г.

за природни забележителности“.

Настоящото Постановление урежда въпроси за археологическите проучвания, стопанисване на движими и недвижими паметници на културата, тяхното изнасяне в чужбина, продажба и пр. в съвременните условия, като основни органи следящи за полаганите грижи са Съветът за опазване на паметниците на културата и новосъздадената структура – Съвет за музейното дело, подчинени на Министерство на просветата и културата.

В документа са регламентирани музеите, като *„научни, културно – просветни учреждения, основни хранилища на движими паметници на културата, които разпространяват научни знания и съдействуват за патриотичното и комунистическо възпитание на трудещите се и младежта.“*

Представянето на исторически събития и културни особености на различните географски райони в страната налага профилиране на музеите. Това е продиктувано и от стремежа за стимулиране на краеведските проучвания и максималното улеснения на „музейните работници да съберат веществени и документални паметници на дадения край.“¹⁰

В тази връзка през 1963 г. Иван Кисьов публикува статията *„Музейната експозиция и профилирането на музеите“*¹¹, в която анализира структурата на музейната мрежа. В нея е направен задълбочен поглед към музейните сбирки и оформената от тях цялостна експозиция. Според автора, тя трябва бъде конкретизирана по-скоро на регионално ниво и да представя съответния исторически период с артефакти характерни за региона и околностите. Поставен е въпросът за правилното представяне на събития и факти от регионално значение, без да надделяват над националната история, а да бъдат част от нея. Това би наложило едно профилиране на музеите, което ще даде положителен резултат и доусъвършенстване на действащата музейна мрежа. Новата организационна структура ще изисква нов подход към музеите и прилежащите им звена ще трябва да работят, като единен комплекс.

Кисьов изразява становището си за постоянната експозиция, която би трябвало периодично да се обновява или допълва с нови постъпили в музейните сбирки артефакти, понякога много ценни и по-пълно разкриващи съдържанието на историческия момент. Допълва с коментар, че наетите художници прилагат едни

¹⁰ Кисьов, Ив., „Музейното дело в България 1945 – 1990 г. Документална хроника“, София, 2004 г., с. 13.

¹¹ МПК кн. 2/1963, рубрика „Наши проблеми“, с. 29.

и същи принципи в изграждането на цялостния експозиционен облик, без да прилагат нови и разнообразни решения. Кисъов апелира за непрестанно търсене на творческо вдъхновение и разнообразие, въпреки индивидуалният художествен стил на творците.

В цялостен преглед, публикацията е ръководство за оптимизиране на музейната работа и отстраняване на посочените проблеми. Спазването на отправените препоръки би повишило качеството на образователната дейност на музеите. Кисъов коментира и изпълнението на засегнатите въпроси, тъй като човешкият фактор е основен градивен елемент и квалифицираните музейни работници трябва да се отнасят отговорно към дейността си.

Процесът за профилирането на музеите отнема почти 3 години, през които се водят разгорещени дебати. През 1966 г. отдел „Музеи“ предлага решение, което е утвърдено от Председателството на Комитета за култура (1966 г.) за профилиране на музеите в страната. Подготвено е и е издадено Постановление на М. С. № 44 от 03.10.1968 г. за определяне на статута на националните музеи¹². Следващата година е приет и Закон за паметниците на културата и музеите (04.IV.1969 г.)¹³

Разработени и утвърдени са още редица нормативни документи за регламентиране на музейните дейности. Обновената нормативна база регламентира дейностите в различни области на науката, културата и образованието, даващи в максимална степен необходимите условия за ползотворна работа в учреденията.

Както вече споменах през времето на държавния социализъм в България, музеите са трансформирани в основни идеологически центрове. Освен първите промени с идеологическа насоченост в нормативната база, започва и учредяването на първите къщи – музеи на видни партийни лидери, както музеи с тесен партийен профил – Музей на революционното движение, учреден с решение на Политбюро на ЦК на БКП от 28.05.1947 г. Той е отворен за посетители на 23.09.1950 г.¹⁴

Двата народни музея, които биват фундамент за развитието на музейното дело в България през първата половина на XXв., са Археологическия институт с музей, в който влизат Народния археологически музей и Българския археологически институт и Етнографския институт с музей, които преминават към Българската академия на науките през 1948 г.¹⁵

¹² ЦДА, фонд № 136, опис 46, а. е. 43. л. 12.

¹³ Държавен вестник, бр. 29 от 11.04.1969 г.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Недков, С. „Историята на музейното дело в България“, София, „Европрес“, 2008 г., с. 241.

От 1949 г. започва поетапното одържавяване на съществуващите музейни сбирки и музеи в страната. Първите, които са одържавени, са тези в гр. Стара Загора¹⁶, гр. Ямбол и Хасково през 1952 г. и в гр. Перник (1954 г.)¹⁷. Същевременно са създадени изцяло нови музеи, като тези в Димитровград и гр. Мадан.

През 1953 г. с решение на Политбюро на ЦК на БКП е създаден Музея на българо-съветската дружба, „със задача да отразява вековните връзки между българския народ и народите на Русия“.¹⁸

С развитието на музейната мрежа стремежа на управляващите е да се обхванат населените места в страната, където няма в близост музеи. Така, след административното делене на страната 1959 г. са уредени общоисторически музеи в новите окръжни центрове Силистра, Търговище и Кърджали, където преди това няма почти нищо.

Представям справка, изготвена от Ив. Кисьов в началото на 1990 г., с данни, които са широкопопулярни и многократно цитирани от различни автори в публичното пространство и академичните среди. В настоящия случай ще разгледам представените факти, като фокуса ще бъде изместен върху обекта на това изследване и неговото пряко и косвено отношение.

Според изнесените данни до началото на 1990 г. музеите на държавна издръжка са 233, като реално след честванията послучай 1300 г. българска държава през средата на 80-те години на XX в, учредените музеи само няколко (пр. Национален музей „Земята и хората“ – 1986 г.

1956 г. – общоисторически музей на държавна издръжка –	98
1966 г. – общоисторически музей на държавна издръжка –	136
1972 г. – общоисторически музей на държавна издръжка –	171
1978 г. – общоисторически музей на държавна издръжка –	207
1981 г. – общоисторически музей на държавна издръжка –	215
1990 г. – общоисторически музей на държавна издръжка –	233

В справката са включени и художествените сбирки, които през годините са отделени от историческите музеи и са обособени, като самостоятелни галерии. В посочените бройки не са включени самостоятелните музейни сбирки, които Ив. Кисьов

¹⁶ Кисьов, Ив., „Музейното дело в България 1945 – 1990 г. Документална хроника“, София, 2004 г.

¹⁷ Недков, С. „Историята на музейното дело в България“, София, „Европрес“, 2008 г., с. 241.

¹⁸ Кисьов, Ив., „Музейното дело в България 1945 – 1990 г. Документална хроника“, София, 2004 г.

уточнява – общо 580 в читалища, средни и висши учебни заведения, ТКЗС¹⁹, манастири, военни поделения, производствени предприятия и др.²⁰

По профил до края на 1989 г. учредените музей са:

Общохисторически, общ брой 56 – представлящи чрез своята експозиция историческите периоди от дълбока древност до съвремението.

Специализирани, общ брой 53 – профилирани музеи, чиято експозиция представя отделен период или част от него – „Рилски манастир“, кораба „Радецки“, „Военноморски музей във Варна“, „Музей на образованието в гр. Габрово“

Мемориални музеи, общ брой 68 – посветени на отделни личности или събития

Обособени самостоятелни художествени галерии 29 – към тях са добавени и няколко художествени отдела към историческите музеи.

Етнографски комплекси, общ брой 11 – в това число Националният етнографски музей към БАН, както и обособените музеи на открито „Етъра“ край гр. Габрово, Архитектурно – етнографски резерват в с. Боженци, Музей на художествените занаяти в Троян и др.

Природонаучни музеи, представлящи биологичните богатства в цялост или за конкретен регион с общ брой 4бр., в това число Националният природонаучен музей в София, природонаучните музеи в градовете Пловдив и Котел, също и Музея на родопския карст в гр. Чепеларе²¹. Към същата група музеи може да се причисли и Националният музей „Земята и хората“, който е с тесен профил ориентиран към природни камъни и минерали. Природонаучни отдели има обособени към музеите в градовете Благоевград, Белоградчик, Бургас, Варна, Русе и вече споменатия ОИМ-Плевен. Природонаучният филиал на музея в гр. Ловеч е в с. Черни Осъм и експозицията при резервата „Сребърна“.

Обособени са **музеи в манастири** – Боянската църква, Земенският манастир, Рилският манастир²² (С Постановление № 109 на

¹⁹ Трудово кооперативно земеделско стопанство – земеделска кооперация в Народна република България по съветски модел.

²⁰ **Кисъв, Ив.**, „Музейното дело в България 1945 – 1990 г. Документална хроника“, София, 2004 г.

²¹ Интернет сайт на музея на родопския карст <http://chepelare.org/?page=pages&id=61>.

²² На 6 юни 1961 г. с постановление № 109 на М. С. (ЦДА, фонд 136, оп. 32, а. е. 169, л. 8 – 13) музейната сбирка в Рилския манастир е одържавена и започва изграждането на Национален музей Рилски манастир под ръководството на Министерство на просветата и културата.

М. С. от об. VI. 1961 г. Рилския манастир е обявен за Национален музей, а по-късно през 1976 г. статутът му е променен на исторически-архитектурен резерват, като в е включена и прилежащата му среда с Постановление на М. С. № 33 от 11. V. 1976 г.²³⁾

Взето е Решение от Председателството на КИК за създаване на филиал за старобългарска култура към НХГ в криптата на храм-паметника „Ал. Невски“, която функционира и до днес.

През март 1959 г. с постановление на М. С. историческите места Шипка и връх Бузлуджа са обявени за Национален парк – музей „Шипка – Бузлуджа“ на бюджетна издръжка към тогавашното Министерство на просветата и културата.

Към Висшия селскостопански институт е създаден Селскостопанския музей²⁴ съществувал до този момент, като селскостопанска сбирка. Новосъздаденото ведомство е единствено в България, което издирва, събира, опазва и експонира, музейни предмети от материалната и духовната култура, отразяващи селскостопанската традиция и нейното развитие от древността до съвременността. Към него е прикрепена, като филиал къща – музей акад. Дончо Костов в с. Локорско (Софийско) през 1987 г., където в една от стаите са изложени лични вещи, фото документи и научни трудове, оформящи кратък разказ за бележития български генетик. Национален политехнически музей²⁵ и неговите филиали – Музеят на текстила в гр. Сливен и Палатата на физиката в гр. Казанлък. В своите спомени Ив. Кисьов пише:

*„Политехническият музей в София е първият музеен институт, за създаването на който, както вече споменах, подготвих проектопостановлението. За пръв директор на този институт беше назначен Александър Вълчев. Под негово ръководство беше разгърната широка събирателска работа цялата страна. Събрани бяха хиляди експонати, организирани бяха десетки изложби от различни клонове на техниката. Изградена беше първата музейна експозиция“.*²⁶

Национален музей на българската литература²⁷ с мисия да издирва, събира и експонира литературното богатство на България и неговите творци.

²³ **Кисьов, Ив.**, „Музейното дело в България 1945 – 1990 г. Документална хроника“, София, 2004 г.

²⁴ Разпореждане № 544 от 25.11.1970 г., Кисьов, Ив., „Музейното дело в България 1945 – 1990 г. Документална хроника“, София, 2004 г., с. 18.

²⁵ с Постановление № 486 13.05.1957 г., което бе споменато в предната глава.

²⁶ **Кисьов, Ив.**, „Аз работих за музеите при девет министри 1956 – 1987 г.“, „Моливчето“ ООД, София, изд. 2008 г., с. 65.

²⁷ С Постановление на М. С. № 234 от 19.06.1976 г.

Същата 1976 г. е създаден Център за подводна археология²⁸, Национална художествена галерия, Галерия за чуждестранно изкуство²⁹.

Както вече бе споменато с разпореждане на М. С. от 1985 г. през следващата календарна година започва изграждането на музейната структура на Националния музей „Земята и хората“, „със задача да издирва, събира, съхранява, показва и обнародва минерали и производни на тях материали, които са неговата бъдеща суровинна база на страната; да съдейства за създаването на кадастър на минералите в НР България и топоминералогините изследвания в страната; да популяризира новите суровини и материали, получени в резултат от изпълнението на Националната програма по нови материали“.³⁰

В основата на учредяването на музея е минералога доц. Михаил Малеев, „който от ученическите си години събира невъобразими паметници на неживата природа и натрупа 5 000 експоната, които подарява на държавата и слага началото на един уникален музеен институт.“³¹

Един от най-грандиозните проекти по случай честванията и тържествата за 1300 години от основаването на българската държава е изграждането на Национален исторически музей (НИМ), „със задача да издирва, събира, съхранява, проучва, обнародва и показва веществени документални паметници, свързани с цялостната история на българския народ от основаването на Българската държава до наши дни и в бъдеще и историята на племената и народите, населявали нашите земи в древността“³². С тази отговорна и нелека задача са натоварени няколко институции: БАН, КИК, Държавен комитет за планиране, СГНС, Министерство на финансите, Министерство на труда и социалните грижи³³.

В публикацията озаглавена **„Равносметка от втория конгрес на културата“**³⁴ в сп. „Музеи и паметници на културата“, Иван Кисьов дава допълнителни сведения относно взетото решение на ЦК на БКП за създаване на НИМ. В проекта е предвидено му-

²⁸ Бонева, В. „Музейната мрежа в България“, София, Фабер, 2014 г. с. 131.

²⁹ С Решение № 507 от 30. 05. 1982, на Секретариатът на ЦК на БКП.

³⁰ Разпореждане на М. С. № 50 от 30.XII. 1985 г. // ЦДА ф. 136, оп. 78, а. е. 135.

³¹ Кисьов, Ив., „Аз работих за музеите при девет министри 1956 – 1987 г.“, „Моливчето“ ООД, София, изд. 2008 г., с. 65.

³² Разпореждане на М. С. № 90 от 05. V. 1973 г.// ЦДА ф. 136, оп. 56. а. е. 192.

³³ Пак там.

³⁴ Сп. „Музеи и паметници на културата“, Комитет за изкуство и култура“, кн. 1 / 1972 г., с. 2.

зее да разполага с научно – методически център по музеология и най-модерна и съвременна лаборатория за реставрация и консервация, която да оказва съдействие в работата на музеите в национален мащаб. Началния вариант е Националният исторически музей да е институт към Комитета за изкуство и култура и да оказва методическа помощ на музеите в страната.

Първоначалният проект за изграждане на музея, като част от музейен комплекс не е осъществен, направени са редица съществени промени и Националният исторически музей отваря врати едва през 1984 г., настанен в сградата на Съдебната палата, наоказва се на бул. Витоша № 2³⁵.

В подема на разширение на музейната мрежа, Иван Кисъов спира вниманието ни на новооткрития Музей на художествениите занаяти и приложни изкуства в гр. Троян, като го представя в статията поместена в сп. „Музеи и паметници на културата“³⁶. Учредяването на музея е част от културната програма, послучай 100-годишнината от обявяването на Троян за град. В уводната част на статията Ив. Кисъов ни припомня, че музея е създаден въз основа на скромна музейна сбирка преди 7 г., към момента на публикацията фондът разполага със 7 хил. движими културни ценности. Той е настанен в бившата сградата на общината, построена непосредствено след Освобождението от уста Генчо Тревненеца. Иван Кисъов подчертава голямата заслуга на хората работили по цялостното изпълнение на проекта – основните ремонтни дейности и реконструкция на сградата, както и отговорната работа по изграждането на експозицията.

В изложението на статията авторът прави цялостен преглед на музейните зали. Към момента на откриването, музея разполага с 10 експозиционни помещения, фотолаборатория, фондохранилища и канцеларии.

Именно в разглеждания период през 1967 г. е открит единствения български музей зад граница „Музей на Първа българска армия“ в Унгария, създаден по предложение на унгарското правителство в гр. Шиклош. Пряк изпълнител за изграждането на музея е Министерство на народната отбрана, а експозиционното оформление е възложено на КИК. Музея в тържествено открит на 04.04.1967 г. в присъствието на командващия Първа българска армия генерал-полковник Владимир Стойчев. През 1974 г. е построена нова сграда за нуждите на музея в гр. Харкани, непосредствено до местата на епичните боеве през 1945 г., в близост

³⁵ МПК.

³⁶ Сп. „Музеи и паметници на културата“, кн. 1 / 1969 г., с. 56.

до най-голямото българско военно гробище, в което са погребани приблизително 1500 български бойни, загинали в Дравската операция. На 09. V. 1976 г. е тържествено открита обновената експозиция в новата сграда. Като представител на българската държава и висшестоящ чиновник, имащ пряко отношение към музейната мрежа, Иван Кисьов присъства лично на откриването³⁷.

Иван Кисьов активно участва не само в изготвянето на нормативната база касаеща поверения му ресор (музеи, галерии, частично и архиви), но и пряко следи прилагането на разпоредбите и тяхното изпълнение, включен в множество комисии за осъществяване на проекти свързани с обновяването на музейните експозиции, както и новоизграждането на музейни комплекси.

За да онагледа дейността на КИК и Дирекция „Музеи“, като част от всичко гореописано, представям два документа, първия изготвен от колектив съвместно с Иван Кисьов, вторият изцяло от него.

Преди това ще направя кратка вметка, относно представените документи. По случай честванията и тържествата за 1300 г. от основаването на българската държава в много райони са изградени мемориални комплекси (пр. паметника в гр. Шумен „Създателите на българската държава“ и много други), на много места музеите претърпяват реконструкции, обновяване не само на експозицията, но и на сградния фонд.

С протокол от проведено заседание на оперативното бюро на Организационния комитет по изграждане на музейния комплекс (гр. Плевен)³⁸ на 21.11.1981 г. са регламентирани техническите подобрения на сградата и експозицията на Окръжния исторически музей в града. Взети са решения за предстоящите мащабни ремонтни дейности, обновяване на подовите настилки по залите, подмяна на дограмата на прозорците и осъвременяване на музейното обзавеждане. Комисията дава препоръки, насоки, както и срокове за започване и изпълнение на ремонтни дейности по покривното пространство, ВиК, ЕЛ. и вентилационна инсталация. На заседанието са обсъдени въпроси свързани с разположението на представените исторически периоди в залите, тяхната логическа последователност и посетителските пътеки.

В следващия документ³⁹ Протокол от 09 и 10. II. 1984 г. ни запознава с резултатите от извършените ремонти дейности и представената изцяло обновена експозиция в гр. Плевен. Сформира-

³⁷ Личен архив, фонд 1396, опис 2, а. е 280 л. 5.

³⁸ Личен архив, фонд 1396, опис 2, а. е 154 л. 4 – 8.

³⁹ Пак там, л. 8 – 10.

на е комисия в състав: Председател: Иван Кисъов – директор на Дирекция „Музеи“ членове: ст. н. с. Дойно Дойнов – началник главно управление на Архивите; ст. н. с. д-р Хенриета Тодорова – Археологически институт с музей към БАН; проф. Теофил Иванов – Археологически институт с музей към БАН; ст. н. с. Димитър Овчаров – Археологически институт с музей към БАН; ст. н. с. Цонко Генов – Институт по история към БАН; проф. Мария Велева – Етнографски институт с музей към БАН; Елисавета Божикова – главен специалист към КИК; Емил Цанов – директор на Национален музей на българо-съветската дружба, Мария Овчарова – Археологически институт с музей към БАН.

Работната група посещава Регионалния исторически музей в град Плевен (записан в оригинал Окръжен исторически музей гр. Плевен) и дава своето становище относно спазените препоръки и насоки от предходния протокол. От настоящият документ разбираме, че музейният екип се е справил с поставените задачи, както в техническо отношение, така и в експозиционен план. В протокола виждаме, че новата експозиция е изградена *„на високо професионално ниво съгласно най-новите постижения на съвременното музейно дело, в духа на изискванията на съвременните проучвания“*. По-нататък комисията поставя самостоятелни оценки на всеки отдел: логическа последователност на експозицията, подбрани артефакти, осветление, помощни материали (фотоси, географски карти, допълнителни надписи, анотации и т. н.). С новоизградената експозиция, музеят в гр. Плевен постига *„нов връх в националното музейно дело“*. В заключение, комисията отправя няколко препоръки към детайлите за оптимално въздействие на експозицията върху посетителите.

* * *

Като обобщение и очертаване на дейността на Дирекция „Музеи“, представям „Отчет за работата на отдел „Музеи, архиви и паметници на културата“ за 1969 г., изготвен и подписан от Иван Кисъов на 25. 02. 1970 г.⁴⁰. Документът, макар и от първите години от ръководството на Кисъов, дава ясни сведения за дейността на поверения му ресор.

В отчета е направен пълен анализ на решените въпроси в областта на събирателската работа, обработката на музейните фондове, научно-изследователската и експозиционната дейност. Иван Кисъов подчертава, че изтеклата календарна година е преминала *„под знака на всенародното честване на 25-годишнина*

⁴⁰ ЦДА фонд 405, опис 46, а. е 89 л. 4 – 20.

на социалистическата революция“, което е повод за повишаване критериите за културно-просветната и пропагандната работа на музеите.

Наред с това, пред отдел „Музеи, архиви и паметници на културата“ са поставени редица задачи за изпълнение, които Кисъов изрежда подробно:

- Завършване и отчитане прегледа съревнование⁴¹, обявено послучай вече споменатата годишнина – В отчета Иван Кисъов подчертава, че в извършването на проверката са участвали всички сътрудници в отдела.

- Оказана е помощ в изготвяне на прегледа на музеите в Пловдив, Варна, Перник, Благоевград, Копривщица, Националните музеи на Революционното движение, Г. Димитров и др. Кисъов споменава, къде е отличен музеят първенец (в гр. Пловдив, на Национално съвещание за научноизследователската работа, проведено на 3 и 4.12.1969 г.), но не споменава кой е той.

В заключение Кисъов поставя акцент, че проведеното съревнование дава яснота за съпътстващите трудности при съпоставката на дейностите в различните музеи, въпреки множеството сходства в тяхната работа.

- Организиране и провеждане на национално съвещание за обсъждане съдържанието на музеите и отделите „История на капитализма и работническото революционно движение“, проведено в гр. Варна, през м. юни на отчетната година. Иван Кисъов дава висока оценка по предварителната подготовка на съвместното обсъждане. Представен е доклад, който е обсъден и приет в секцията по история към музейния съвет. Кисъов констатира, че докладът е възбудил интерес сред музейните работници, присъствали на съвещанието и изразява становище, че това обсъждане ще има ползотворен ефект върху музейната дейност.

- Обсъждане на национално съвещание научноизследователската (публикаторската) работа на музеите за периода 1962– 67г. С помощта на институтите при БАН са направени рецензии на почти всички трудове на музейни сътрудници. Въз основа на тях е изготвен доклад, който в своето съдържание представя оценките от рецензираните трудове, но и представя проблемите на бъдещата научноизследователска дейност. Основен извод който Ки-

⁴¹ Кисъов, Ив., „Аз работих за музеите при девет министри 1956 – 1987 г.“, „Моливчето“ ООД, София, изд. 2008 г., с. 14 Авторът посочва, че на Национално съвещание на музейните работници, проведено в гр. Бургас през 1956 г. е взето решение за провеждане на „преглед-съревнование“. Остава коментар, че това се отразява ползотворно на музейните дейности и спомага за повишаване на авторитета на музеите пред обществеността.

сьов подчертава е ползата от такива обсъждания и пояснява, че времеви интервал на който се провеждат трябва да е по-кратък.

– Като поредна точка от направения отчет Иван Кисьов ни запознава с извършената Проверка и обсъждане литературните музеи. С тази задача е натоварена комисия в състав Сава Костова, Вл. Кунчев и Хлебарова от къща – музей „Ив. Вазов“, която обикаля всички литературни музеи. В резултат от събрания материал е изготвен доклад – оценка на работата им до момента на проверката (като съдържание са поставени почти всички проблеми). Кисьов отбелязва, че представянето му на свикано съвещание протича на много ниско ниво. Причината за това, според него е, че музейните работници от тези музеи не са добре подготвени. Като основен извод от създалата се ситуация, Кисьов изтъква необходимостта подборът *„трябва да бъде значително по-прецизен, отговарящ поне отчасти на интелектуалността на съответните патрони“*.

– За подготовката и издаването на общ годишник на музеите в страната е взето решение на Четвъртия пленум на КИК (описано в т. 35 от решението). Отделът е задължен да го подготви до края на отчетната година, а издателство „Наука и изкуство“ е ангажирано с отпечатването му. Иван Кисьов коментира, че работата на отдела е свършена в срок – създадена е редакционна комисия, която до края на м. юли е прегледала и подготвила за печат всички постъпили материали. Към момента на отчета годишника не е отпечатан, поради натовареност на издателството. Кисьов съобщава за получено уверение от Обединение „Българска книга“, че годишника ще бъде включен за печат през 1970 г.

– Важна задача, с която е ангажиран отделът е осигуряването на контрол за срочно и качествено излизане на сп. „Музеи и паметници на културата“. В разглеждания отчет Ив. Кисьов отбелязва срочното отпечатване на изданието, като и повишаването на интереса към него *„За 1970 г. той нарасна на 1280 броя, от които 207 броя в чужбина.“*, както и повишеното научно ниво на поместените публикации.

– През отчетната година са извършени множество обсъждания и утвърждавания на проекти за художествено оформление на музейните експозиции. Рецензирани са редица тематико-експозиционните планове постъпили в отдела. Иван Кисьов отбелязва, че поетите ангажименти са отменени с успех и всички рецензии са изготвени в срок. В допълнение коментира, че за отчетната година са открити 10 нови или преустроени експозиции, голям брой от тях на високо научно и художествено равнище. Примерът, който посочва е новоизградената експозиция в исто-

рическият музей във Варна и опитът за представяне на историческото минало от Освобождението на България до 1944 г. Кисьов оставя коментар за положителните отзиви за експозициите в Националните музеи в гр. Видин и „Рилски манастир“. Като основна забележка допълва, че *„изискванията с всяка изминала година се увеличават и онова, което сега считаме за много хубаво, след няколко години ще бъде само хубаво“*.

– Друга важна задача, която Кисьов включва в отчета е изработването на пълен справочник на музеите в страната. Във връзка с това е разработен подробен формуляр с въпроси, който е разпратен по учрежденията. Според Иван Кисьов, въпросника ще бъде от полза, както за изготвяне на справочника, така и за всеки гражданин, който желае да получи сведения за определен музей и неговата дейност. За попълване на въпросника от ведомствата трябва да изготвят доклади по теми, справки, отчети, статии и прочее.

– В отчета са включени и изпълнението на някои методически въпроси в по-широк план. Примерите, които Кисьов посочва е преведената от сътрудници в отдела литература за чуждестранния музейен опит, статии и няколко книги, една от които е „Социологически проучвания в полските музеи“, която към момента на отчета е отпечатана и е предвидено на следващ етап да бъде разпространена на музеите в страната. Друга преведена книга, важна за музейното дело, с която е бил ангажиран за превод от немски, сътрудник от отдела е „Музеят и училището“. Въз основа на почерпения опит е организирана работна група от изтъкнати музейни работници, за проучване на някои въпроси за съвместната педагогическа работа на училища и музеи у нас. Кисьов посочва, друга интересна книга преведена от сътрудник в поверения му отдел „Социологическа анкета в музеите „Сент Реймонд“ – Тулуза.

– В отчета Иван Кисьов отделя място за проведените през годината мероприятия за повишаване квалификацията на музейните работници. През отчетена година много музейни работници успешно преминават курс по чужди езици, Кисьов опоменава, че за следващата година бройката с желаещи да посетят езиковия курс е вече запълнена. Много от служителите в музеите са изпратени в командировки с цел допълнителна квалификация. Според Ив. Кисьов ползата от пътуванията из страната и чужбина е очевидна, но е необходимо изготвянето на подробен анализ, въз основа на който в бъдеще да бъдат постигнати по-добри резултати.

– Друго мероприятие с цел повишаване на квалификацията на музейните работници от етнографските отдели е организирани-

ят в рамките на два дни „практикум“ от Етнографския институт при БАН, провел се в гр. Габрово. Основен практическите въпрос, който е застъпен е документирането на народни обреди и обичаи.

– Освен поставените задачи за отчетната годна, основната дейност на ръководения от Иван Кисьов отдел е непосредствената помощ на музеите пряко подчинени на Комитета за изкуство и култура – Национален музей „Рилски манастир“, Национален парк-музей „Шипка – Бузлуджа“, Национален музей на революционното движение в България и Национален музей „Георги Димитров“, Национален политехнически музей, Национален музей „Боянска църква“ и Националната художествена галерия. Кисьов допълва, че постоянна грижа на отдела е оказването на съдействие на всички музеи в страната. Поставя акцент на извършената от отдела проверка на реставрационно-консервационната дейност на ателиетата към музеите.

В отчетната година от отдела са разработени множество нормативни документи за изграждането на нови музейни сгради, осъвременяване оборудването на музейните експозиции с актуални технически средства. В перспектива са разработени планове за строежи на музейни сгради до 1990 г. Изготвяне на данни за българските музеи и изпращането им за включване в „Адресната книга“ на изкуствата в Западен Берлин. Иван Кисьов опоменава, като част от дейността на отдела, разработването план за рубриката „Наши проблеми“, поместена в сп. „Музеи и паметници на културата“.

В изготвения материал Кисьов отделя място и на неизпълнените задачи, залегнали в плана на отдела. Оставен е коментар за липсата на подобрения в работата на ИКОМ и неизпълнението на взетите решения от заседанието състояло се през м. април на отчетната година. Според Кисьов, тези решения биха гарантирали ползотворна музейна дейност.

Авторът обръща внимание на натовареността на отдела през отчетната година и насочва вниманието ни към решените въпроси, които в бъдеще ще окажат благоприятно отражение на музейната дейност. Оставя положителен коментар за работата навсички сътрудници в отдела, проявили отговорност, всеобщ стремеж към единомислие и единодействие, в резултат на което е ползотворната им съвместна дейност.

* * *

В заключение мога да кажа, че Иван Кисьов, който е управлявал с твърда ръка музеите в продължение на почти тридесет години, се откроява със своето трудолюбие, целеустременост и

прозорливост.

През годините на усърден труд за семейния уют неуморно се грижи неговата съпруга Лиляна. Тя не само обгрижва дома и децата, но дарява спокойствие и увереност на своя избраник, подкрепя го по утъпкването на професионалната му пътека. На нея Кисьов благодари, като ѝ посвещава книгата „Аз работих за музеите при девет министри“, издадена през 2008 г., многократно цитирана не само в настоящата разработка.

Днес музеите в България са институции, които са пазител на традициите, модерни културни центрове, които активно участват в обществения живот. Авторитетът граден в продължение на години е утвърден, следвайки стъпките на предшествениците, ръководени от силната воля и непреклонност на лидера.

„...заклучение следва да отбележим, че достиженията в областта на музейната мрежа и успехите на музеите в нашата страна биха били невъзможни без ентузиазирания, безкористен и упорит труд на стотиците музейни работници, много от които посветиха целия си живот на музейното дело.“⁴²

Така Иван Кисьов завършва доклада си, изнесен на научната сесия на 15.XI.1984 г., думи, които кратко и ясно подчертават неговото отношение към хората, с които е работил през годините. Думи, които очертават човешките възможности на хора вдъхновени от миналото, целеустремени да го съхранят в днешния ден и да го представят в утрешния.

Библиография:

Кисьов, И. Музейното дело в България Документална хроника, София, 2004

Кисьов, И. Аз работих за музеите при девет министри 1956–1987 г. Спомени и бележки, София, 2008

Кисьов, И. Белиш Из житието на едно село в лоното на Предбалкана, Благоевград, ИК Интелект – А, 1999

Кисьов, И., М. Станчева, Д. Дойнов и др. София – музеен град, София, Български художник, 1979

ДА гр. Ловеч, Кисьов, Иван Дочев, фонд 1396 оп. 2

Кисьов, И., Музейната мрежа в Народна Република България – постижения и проблеми, В 40 години социалистическо музейно дело (научна сесия – 15. XI. 1984 г.), София, НИМ, КИК 1985

Миланов, З., И. Кисьов, М. Райчев 100 – те национални туристически обекта, София, 1987

Бонева, Б. Музейната мрежа в България, София, Фабер, 2014

⁴² Музейната мрежа в Народна Република България – постижения и проблеми В: 40 г. социалистическо музейно дело в НРБ, (Научна сесия – 15. XI. 1984 г.), София 1985 г., ведомствено издание на КИК, ДП „Г. Димитров“ – Ямбол.

Недков, С., Музеи и музеология, София, ЛИК, 1997

Недков, С. История на музейното дело в България, София, Европрес, 2006

Силянова-Новикова, Т. Основи на музейзнанието, София, 1972

Баева, И. „Българския социализъм след Втората световна война В: Изследвания по история на социализма 1944– 1989 г., София, Център за исторически и политически изследвания, Графимакс ООД 2010

Къосева, Ц. Съдбата на „червените музеи“ и „червените колекции“ в условията на прехода от тоталитаризъм към демокрация в България В: Известия на НИМ, Т XXVI, София, 2014

Петрова-Гулийска, П. Просветното и културното развитие на Троян и Троянско през Възраждането В: сп. Културно – историческо наследство на Троянския край, кн. V, София, 1992

В-к „Дума“, бр. 63, 15.03. 2012

Списание „Музеи и паметници на културата“, София, КИК

IVAN KISIOV'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF MUSEUM WORK IN BULGARIA (1956– 1987)

Severina Slavova

Regional History Museum – Sofia

Abstract: Ivan Dochev Kisiov is a Bulgarian activist, head of the Directorate „Museums“ at the Ministry of Culture for decades. During the period of his administration, a number of legal and sub-law changes were made, which marked the beginning of new reforms for the development and modernization of museums in Bulgaria.

In this presentation, I will highlight the expansion of the museum network in the country. I will make a general overview of the transformation of museums into major cultural centers in the second half of the 20th century.

Keywords: museums, museum workers, socialism, legislation, cultural and historical heritage.

Северина Славова

Регионален исторически музей – София

София, пл. „Бански“ № 1

E-mail: sechilles@gmail.com